

ВИЗНАЧЕННЯ ПРОСТУПКУ ТА ЗЛОЧИНУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

У статті розглядаються проблеми впровадження кримінального проступку у кримінальне законодавство України. Пропонується визначити поняття кримінального проступку та уточнити поняття та класифікацію злочинів.

До проблеми кримінального проступку звертались вчені-правники неодноразово, втім, це питання в законодавстві не вирішене. Наприклад, Таганцев Н. С. поряд із кримінальними злочинами виділяв поліцейські правопорушення, однак після їх аналізу, прийшов до висновку про те, що вони є групою кримінально-карних діянь, а їх «поділ має скоріше теоретичний, ніж практичний характер» [1]. Таку ж позицію підтримував Н. Д. Сергієвський. Природа будь-якого правопорушення єдина, тому вони всі є суспільно небезпечними.

У радянський період вчені знову повернулись до проблеми кримінального проступку шляхом виділення в кримінальному праві самостійної категорії правопорушень як малозначного різновиду злочинів. У період дії КК 1960 року був підготовлений проект Кодексу про кримінальні проступки (1973) та очікувалось його прийняття як самостійного, окремого нормативного акту. Однак, цей проект був підданий критиці. Проф. Кузнецова Н. А. запропонувала декриміналізувати малозначимі злочини, не виділяючи їх в кодекс проступків. Дана позиція частково знайшла своє відображення в кримінальному законодавстві,

так в 1977 р. було введено адміністративну відповідальність за злочини, що не становлять великої суспільної небезпеки (малозначимі злочини). Їх правова природа визначалась неоднозначно, одні розглядали їх як різновид злочинів, інші – як адміністративний проступок. На початку 80-х років у КК з'явилося поняття – «діяння, що містить ознаки злочину». Крім того, існувало і поняття «малозначність діяння». Ці новели внесли певну плутанину в термінологію, що, на жаль, породило ряд протиріч в кримінальному законодавстві. Вчені так і не визначились, чим визнавати діяння, що містить ознаки злочину – кримінальним проступком, злочином чи іншим правопорушенням.

Кримінальне законодавство багатьох зарубіжних країн поділяє всі злочини діяння на три категорії. Так, наприклад, КК Німеччини, Франції виділяє три категорії злочинних діянь – порушення, проступки і злочини.

Колектив авторів монографії «Кримінальний закон: досвід теоретичного моделювання» у кінці 80-х років пропонували визнати кримінальними проступками групу злочинів, що не представляють великої суспільної небезпеки, за які законом передбачено покарання у виді позбавлення або обмеження волі на строк менше двох років чи інше більш м'яке покарання, а також пропонували віднести до кримінальних проступків необережні діяння, що причинили значну шкоду, за які по закону передбачено покарання у виді позбавлення свободи на строк менше п'яти років чи інше більш м'яке покарання. Теоретична модель КК виходила не тільки із меншої суспільної небезпеки цієї категорії злочинів, а й враховувала форму вини, розмір збитків, а також і встановлені межі покарання (типова санкція) [2]. Суспільна небезпечність є основою криміналізації діянь і визначається цінністю об'єктів кримінально-правової охорони, тяжкістю заподіяної шкоди, обстановкою, місцем, часом, способом, формою вини, мотивами та цілями його вчинення [3].

Впровадження категорії кримінального проступку, на думку авторів теоретичної моделі КК, дозволило би спростити конструкцію багатьох інститутів кримінального права, уточнити підстави їх застосування, а також спростити процесуальний порядок розслідування і розгляду в суді цієї категорії правопорушень. Але КК 1960 року не був змінений, до нього так і не увійшли ці пропозиції.

У діючому КК 2001 року закріплена класифікація злочинів за ступенем їх суспільної небезпеки (злочини невеликої, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі злочини). Ступінь суспільної небезпеки, поряд з типовою санкцією, стали критеріями такої класифікації.

Однак, на жаль, не всі санкції Особливої частини були приведені у відповідність з класифікацією, закріпленою у ст. 12 КК, в класифікації не була врахована форма вини.

Крім того, на практиці виникають певні складнощі при застосуванні санкцій до неповнолітніх правопорушників, оскільки законодавець обмежив можливість застосування окремих видів покарання віком громадян. Такі види покарань як громадські роботи, виправні роботи, арешт можуть призначатися лише неповнолітнім, що досягли 16-річного віку, штраф – тільки по відношенню до неповнолітніх, що мають самостійний дохід, власні грошові кошти чи майно, обмеження волі взагалі не може бути застосоване до неповнолітніх суб'єктів злочину. Тільки найбільш суворий вид покарання – позбавлення волі на певний строк, не обмежений віковими рамками, його можна застосовувати вже з 14-річного віку.

Певний дисонанс в побудову класифікації злочинів вніс Закон від 15 листопада 2011 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення в сфері господарської діяльності». Якщо раніше типова санкція визначалась відповідно до можливих строків позбавлення волі, то тепер у типових санкціях, поряд із позбавленням волі, вказується штраф, як альтернативний основний вид покарання.

Законодавець у типовій санкції об'єднав найбільш суворий вид покарання (позбавлення волі) із найменш суворим видом покарання (штрафом), котрий в системі покарань знаходиться на першому місці. Типова санкція втратила своє значення, вона вже не може відповідати ступеню суспільної небезпеки злочину.

Слід зауважити, що класифікація, закріплена в ст. 12 КК Загальної частини, повинна поширюватись на всі види злочинів, які розташовані у всіх розділах Особливої частині КК, а не лише на господарські злочини.

Якщо по відношенню до злочинів невеликої та середньої тяжкості ще можна було б погодитись із альтернативною типовою санкцією, то в тяжких та особливо тяжких злочинах вказувати в альтернативі такий основний вид покарання як штраф (найменш суворий вид покарання) не логічно, так як це суперечить принципам побудови класифікації злочинів. У такому випадку разом із позбавленням волі у типових санкціях, якщо вони набувають характеру альтернативних, можуть з'явитися і інші види покарань. Концепція реформування кримінальної юстиції України, затверджена Указом Президента України 8 квітня 2008 року, передбачає впровадження інституту кримінальних протупків.

Один із варіантів проекту про кримінальні проступки поділяє кримінальні правопорушення на злочини та кримінальні проступки, автори цього проекту залишають класифікацію злочинів (ст. 12 КК) незмінною, але в Особливій частині КК України передбачають Книгу 1 «Про злочини» та Книгу 2 «Про кримінальні проступки». Крім того, зазначають, що не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого Кримінальним кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі. Другий варіант проекту про кримінальні проступки також поділяє кримінальні правопорушення на злочини та кримінальні проступки в залежності від ступеню їх тяжкості (ст. 11-1 КК). Автори, цього варіанту пропонують доповнити КК також статтею 11-2, де визначити поняття кримінального проступку, а саме «кримінальним проступком є діяння, за яке передбачено покарання у виді громадських робіт або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподаткованих мінімумів доходів громадян». Слід конкретизувати можливість призначення штрафу за кримінальний проступок, тобто у розмірі «до трьох тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян».

Що стосується кримінального проступку, слід уточнити, що його може утворити певна група злочинів невеликої тяжкості, а також деякі не управлінські правопорушення. Визначаючи кримінальний проступок, необхідно змінити типову санкцію і вказати на кримінально-правові наслідки. Крім того, необхідно уточнити підставу кримінальної відповідальності (ст. 2 КК), а саме підставою кримінальної відповідальності вважати суспільне небезпечне діяння, яке містить склад кримінального правопорушення. Готування та замах на кримінальний проступок не повинне тягнути за собою кримінальній відповідальності, тому ст. 14, 15 КК матимуть відношення лише до незакінчених злочинів. Відносно інституту співучасті вважаємо, що посібник не повинен нести кримінальну відповідальність за співучасть у скоєнні кримінального проступку.

Пропонуємо внести зміни до ст. ст. 11 та 12 КК України, а саме: в ст. 11 КК «Кримінальне правопорушення» визначити види кримінальних правопорушень (кримінальний проступок та злочин). Під кримінальним проступком слід розуміти «діяння, що має знижений ступінь суспільної небезпеки, за яке може бути призначено покарання не пов'язане з позбавленням і обмеженням волі (штраф, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю,

громадські роботи, виправні роботи, арешт) і яке не тягне за собою судимість». Під злочином слід розуміти такий вид правопорушення, що має підвищений ступень суспільної небезпеки, за якій може бути призначене покарання у виді обмеження і позбавлення волі на певний строк і який тягне за собою судимість. Ознаками злочину є суспільна небезпечність, кримінальна протиправність, винність та караність діяння. Підвищений ступень суспільної небезпечності відрізняє злочин від інших правопорушень. Треба також змінити редакцію ст. 12 КК (класифікація злочинів), а саме ч. 2 ст. 12 КК викласти у наступній редакції: «Злочином невеликої тяжкості є діяння, що має невеликий ступінь суспільної небезпеки, за яке може бути призначено покарання у виді обмеження або позбавлення волі до двох років, або інше, більш м'яке покарання». За злочини невеликої та середньої тяжкості може бути передбачено призначення покарання у виді штрафу, як основного виду покарання поряд з іншими видами покарання. Із типових санкцій за тяжкі та особливо тяжкі злочини необхідно вилучити штраф як основний альтернативний позбавленню волі вид покарання. Однак він (штраф) може бути призначений як додатковий вид покарання за тяжкі та особливо тяжкі злочини.

Із запропонованих визначень зрозуміло, по-перше, що категорія кримінального проступку не увійде в класифікацію злочинів замість злочинів невеликої тяжкості, по-друге, буде обмежуватись типовою санкцією, що відповідає його суспільній небезпеці, по-третє, виключатиме такий правовий наслідок як судимість, характерний для злочинів.

Категорія кримінального проступку, закріплена в Загальній частині КК, буде мати відношення до більшості розділів Особливої частини КК (крім розділа 1), однак, необхідно буде привести у відповідність із запропонованою класифікацією санкції статей Особливої частини.

Кримінальний проступок, вчинений вперше, буде надавати можливість суду застосовувати інститут звільнення від кримінальної відповідальності, повторно вчинений кримінальний проступок, відповідно, буде виключати можливість застосування цього інституту. Повторність проступку та повторність злочину повинні мати самостійне значення. Рецидив може бути лише при вчиненні повторного умисного злочину після засудження за перший умисний злочин, якщо судимість за нього не була знята або погашена. Призначене за кримінальний проступок покарання не породжує судимості. До неповнолітніх, які вчинили проступок вперше, можуть бути застосовані лише примусові заходи виховного характеру.

Враховуючи викладене, можна прийти до висновку, що питання про кримінальний проступок необхідно вирішувати в контексті діючого КК України, а саме: визначити його в Загальній частині КК як один із видів кримінального правопорушення, внести відповідні зміни в поняття та класифікацію злочинів, а також у статті Особливої частини КК.

Бібліографічний список

1. Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Лекции. – СПб, 1902. – С. 56;
2. Уголовный закон: опыт теоретического моделирования. – М. : Наука, 1987. – С. 63.
3. Панов М. І. Поняття злочину / Панов М. І., Тихий В. П. // Вісник Конституційного Суду України. – К., 2004. – № 1. – С. 88-95.

В статье рассматриваются проблемы внедрения уголовного проступка в уголовное законодательство Украины. Предлагается определить понятие уголовного проступка и уточнить понятие и классификацию преступлений.

In the article the problems of introduction of criminal misconduct to the criminal law of Ukraine are examined. It is suggested to define the concept of criminal misconduct and to specify a concept and classification of crimes.